

Ο Παναγιώτης Πανάς

*Από το Πρώτο Κεφάλαιο με τίτλο "Οραματιστές και επαναστάτες" του βιβλίου "Ο Ήλιος της Αναρχίας ανέτειλε - Για μια ιστορία του αναρχικού κινήματος του 'ελλαδικού' χώρου", εκδόσεις Κουρσάλ, Ιούνης 2017.

1 Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας του Παναγιώτη Πανά. Εκδοση Κεφαλονιάς, Σεπτέμβρης 1874

Γεννήθηκε το 1832 στην Σπαρτιά Λειβαθούς Κεφαλονιάς. Σε αρκετά νεαρή ηλικία έγινε μέλος του Ριζοσπαστικού Κόμματος του νησιού και άρχισε να συμμετέχει στον αγώνα εναντίον της αγγλικής κυριαρχίας. Στο Λύκειο Αργοστολίου, ο καθηγητής του, Θεόφιλος Καρούσος, του μετέδωσε τις ιδέες του φιλελευθερισμού.

Το 1855, όταν οι αρχές απαγόρευαν την κυκλοφορία των εφημερίδων Αναγέννησις του Ιωσήφ Μομφερράτου και Φιλελεύθερος του Ηλία Ζερβού-Ιακωβάτου, ο Πανάς, σε ηλικία 23 χρόνων, εξέδωσε την εφημερίδα Κεραυνός, ενώ άρχισε να συνεργάζεται και με την εφημερίδα Νέα Εποχή της Κέρκυρας. Εξαιτίας, όμως, των διωγμών αναγκάστηκε να αποχωρήσει και πριν καταλήξει στην Αθήνα ταξίδευσε σε πόλεις της Ιταλίας και στην Κωνσταντινούπολη. Αλλά και από την Αθήνα απελάθηκε γρήγορα λόγω της αντιοθωνικής του δράσης. Το 1857 επέστρεψε στην Κεφαλονιά, από όπου εξαιτίας των μεγάλων διωγμών του 1860 εναντίον των ριζοσπαστών, εγκαταστάθηκε εκ νέου στην Αθήνα, όπου γνωρίστηκε με τον Σοφοκλή Καρύδη, εκδότη της εφημερίδας Φως, αναλαμβάνοντας διευθυντής της εφημερίδας αυτής, όταν ο τελευταίος είτε είχε φυλακιστεί για μια σειρά άρθρων του είτε απουσίαζε. Τότε συνεργάστηκε με τον Δήμο Παπαθανασίου, όταν ο δεύτερος έγραψε και δημοσίευσε το άρθρο «Αναρχία».

Το 1861 εξέδωσε μια άλλη εφημερίδα, την Αλήθεια, στις σελίδες της οποίας προσδιόριζε το αληθινό νόημα του ριζοσπαστισμού, σύμφωνα με τις δικές του απόψεις.

Το 1862, όταν τα Ιόνια νησιά ενώθηκαν με τον υπόλοιπο «ελλαδικό» χώρο, επέστρεψε στην Κεφαλονιά, όπου εργάστηκε ως υποδιευθυντής του Ταχυδρομείου Αργοστολίου. Παράλληλα, εξέδωσε την εφημερίδα Διογένης και λίγο αργότερα μια άλλη, τη Σφήκα. Το 1867, όμως, παύτηκε από τη θέση του, εγκαταστάθηκε για λίγο χρονικό διάστημα στην Αίγυπτο και μετέπειτα στη Ρουμανία, όπου παρέμεινε επί 8 χρόνια. Εκεί συμμετείχε σε διάφορες επαναστατικές κινήσεις.

Όταν ξέσπασε η Παρισινή Κομμούνια το 1871, βρισκόταν στο Βουκουρέστι. Έγραψε αρκετές ανταποκρίσεις για την εφημερίδα Μέλλον (της οποίας εκδότης ήταν, όπως ειπώθηκε, ο Δήμος

Παπαθανασίου), τασσόμενος ανεπιφύλακτα με τις απόψεις του Γάλλου κοινωνικού αγωνιστή Γκουστάβ Φλουράνς, με τον οποίο ο Πανάς είχε τακτική αλληλογραφία.

Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα εξέδωσε δύο ακόμα εφημερίδες, την Εξέγερσι (το 1874, στην Κεφαλονιά) και την Εργάτης (το 1875, επίσης στην Κεφαλονιά), η έκδοση της οποίας συνεχίστηκε στην Αθήνα. Γνωρίστηκε επίσης και με τον Μικέλη Άβλιχο και έγινε φίλος του.

Ευρισκόμενος στη Ρουμανία, ο Πανάς έγινε μέλος της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας, μιας οργάνωσης επαναστατών από όλες τις βαλκανικές χώρες, που είχε σκοπό αρχικά να ξεσηκώσει τους βαλκανικούς λαούς εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας και, αργότερα, να αγωνιστεί για την υλοποίηση μιας ελεύθερης κοινωνίας.

Ήταν, επίσης, από τους ιδρυτές -μαζί με τον Ρόκκο Χοϊδά- και από τα βασικά στελέχη του συλλόγου «Ρήγας», του ελληνικού τμήματος της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας, και ο διευθυντής της ομώνυμης εφημερίδας του Συλλόγου. Από τις στήλες της εφημερίδας αυτής αναγγέλθηκε, για πρώτη φορά, η ίδρυση του Δημοκρατικού Συλλόγου Πάτρας, η έκδοση της εφημερίδας του Συλλόγου Ελληνική Δημοκρατία, καθώς και οι διώξεις εναντίον αυτής της πρώτης αναρχικής οργάνωσης στον «ελλαδικό» χώρο.

Επίσης, στην εφημερίδα Ρήγας δημοσιεύτηκε και μια επιστολή κάποιου με τα αρχικά Κ.Ε. (για τον οποίο δεν υπάρχουν έως τώρα διαθέσιμα στοιχεία), αναρχικού από την Ερμούπολη της Σύρου, ο οποίος εναντιωνόταν στις διώξεις σε βάρος του Δημοκρατικού Συλλόγου Πάτρας.

Επιπλέον, στην ίδια εφημερίδα ο Π. Πανάς δημοσίευσε και το άρθρο «Οι γυναίκες της Γαλλικής Επανάστασης», ενώ παρότρυνε τους αναγνώστες να διαβάσουν το «Κεφάλαιο» του Κ. Μαρξ, κάτι που είχε κάνει και νωρίτερα, μέσω της εφημερίδας Εργάτης, την οποία εξέδιδε από τον Αύγουστο του 1875 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1876 και στην οποία, εκτός από την άμεση υποστήριξή του στις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και της Παρισινής Κομμούνας, φιλοξένησε ειδήσεις για τη δράση του τότε ρωσικού αναρχικού κινήματος και του Μιχαήλ Μπακούνιν, ενώ μετέφρασε και αναδημοσίευσε άρθρα από το ιταλικό αναρχικό περιοδικό Il Plebe (Ο Όχλος) και από το Δελτίο της Αναρχικής Ομοσπονδίας του Ζυρά της Ελβετίας. 65

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1875, ο Π. Πανάς δημοσίευσε στην εφημερίδα Εργάτης την ακόλουθη επιστολή με την υπογραφή Sectius, σχετικά με τις δραστηριότητες της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας:

Εκ των οχθών του Δουνάβεως, την 12 Σεπτεμβρίου 1874

Αδελφέ,

Την παρελθούσαν εβδομάδα σοί έγγραψα, εξιστορών σοι τα ενταύθα γινόμενα, τας ενεργείας των μυστικών εταιριών, την απελπισίαν των Τούρκων, θεωρούντων ως προσεχεί την της ημισελίνου πτώσιν, και τας κρίσεις των διαφόρων φυλών και μάλιστα των Βουλγάρων περί των της Ερζεγοβίνης (α). ήδη περιορίζομαι να σοί αποστείλω προκήρυξιν τινα της μυστικής εταιρείας, της γνωστής υπό το όνομα Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία, προς τους λαούς της Ανατολής, αφορώσαν τα Ερζεγοβινιακά. Η προκήρυξις αυτή διανέμεται ενταύθα εις μυριάδας αντιτύπων, αλλά μεθ' όλης της δυνατής προφυλάξεως, υπό των πρακτόρων της εταιρείας, γεγραμμένη εις πάσας τας Ανατολικάς γλώσσας. Περί της εταιρείας ταύτης και του σκοπού της κρίνω περιττόν να σοί προσθέσω τι, καθόσον ως ενθυμείσαι πολλάκις περί αυτής ωμιλήσαμεν, λαβόντες αφορμήν εκ της αποστελλομένης σοι προκηρύξεως και εκ του ονόματος αυτού της εταιρείας, ο σκοπός γίνεται αρκετά καταφανής. Η περί ής ο λόγος εταιρία ανέλαβεν αγώνα δύσκολον μεν, αλλ' ιερόν, εν τω θριάμβω του οποίου έγκειται η σωτηρία της Ανατολής. Είναι αληθές ότι έχει να πολεμήσει πολλούς εχθρούς, και να υπερπηδήση πολλά προσκόμματα, τας φυλετικές αντιζηλίας, τα υπό των κληρικών και διπλωματικών ραδιούργων υποθαλάπόμενα μίση, τας μικροφιλοτιμίας κλπ. Αλλά τις αμφιβάλλει περί του θριάμβου του δικαίου; Ας ελπίζωμεν ότι ο Θεός θέλει ευλογήση το έργον...

Ο αδελφός σου SECTIUS

(α) Σ.Ε. –Η ενταύθα αναφερομένη επιστολή ως φαίνεται απωλέσθη, διότι δεν περιήλθεν εις χείρας μας. Λυπούμεθα πολύ διότι ως εξάγεται περιείχε πληροφορίας λίαν ενδιαφερούσας. Η κοινωνική θέσις και αι σχέσεις του γράφοντος είναι τοιαύται, ώστε να διευκολύνωσιν αυτώ την συλλογήν πληροφοριών, περί της ακριβείας των οποίων δεν δυνάμεθα να αμφιβάλλωμεν.

Το 1876-1877 στη Βράιλα της Ρουμανίας, εξέδωσε τα περιοδικά Κυκεώνας και Κώνωψ.. Στις αρχές του 1893, εγκαταστάθηκε στο Αργοστόλι, εκδίδοντας μια ακόμα εφημερίδα, την Έγερσι, αλλά γρήγορα εγκατέλειψε την Κεφαλονιά, για να εγκατασταθεί στην Αθήνα, εκδίδοντας την εφημερίδα Εμπρός και το περιοδικό Η Τέρψις.

Πέρα από τις δικές του εκδόσεις εφημερίδων και περιοδικών (11 τον αριθμό), συνεργάστηκε και με μια σειρά άλλα έντυπα, όπως οι εφημερίδες Φως, Μέλλον, Τηλέγραφος, Ιταλός - Έλληνας, Χρόνος της Αθήνας, τα περιοδικά Μούσες της Ζακύνθου και Ίριδα του Βουκουρεστίου. Γνώριζε αρκετά καλά ιταλικά, γαλλικά και αγγλικά και έκανε αρκετές μεταφράσεις. Έγραψε διάφορες μελέτες και άλλα, όπως την «Βιογραφία του Ιωσήφ Μομφερράτου», το «Ριζοσπάσαι και βελτιώσεις εν Επτανήσω», το «Εν Ρωμανία μισελληνισμός», την «Βιογραφία του Φώσκολου» και τις «Μονομαχίες». Συγγραφέας, επίσης, των ποιητικών συλλογών «Τα πρώτα μου προς την ποίησιν βήματα» (1855), «Στεναγμοί» (1857), «Μέμνων» (1866) και «Έργα Αργίας» (1883), που είναι η πλέον γνωστότερη. Έγραψε ακόμα στίχους επηρεασμένους από την εξέγερση του Κρητικού λαού εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας, καθώς και ένα ποίημα αφιερωμένο στον Γκουστάβ Φλουράνς. Τέλος, ήταν μεταφραστής έργων των Γκουστάβ Φλουράνς, Τζουζέπε Ματσίνι, Ντίκενς, Βοκάκιου, Πόε και άλλων.

Ο λόγος του στρεφόταν αλύπητα εναντίον πολιτικών και επιφανών ακόμα και εναντίον ομοτέχνων του, όταν το έκρινε απαραίτητο. Αυτό έγινε και με τον Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, όταν το 1864 εξελέγη βουλευτής Επτανήσου. Ο Πανάς τον κατηγορήσε ότι συνετέλεσε στην ένωση των δύο τότε ρευμάτων της ελληνικής λογοτεχνίας, της Αθηναϊκής και της Επτανησιακής Σχολής, πράγμα που οδήγησε σε άσκηση προνομίων της Αθήνας έναντι της Επτανήσου. Ωστόσο, τον κατηγορήσε ανοιχτά και για το γεγονός και μόνο ότι εξελέγη βουλευτής. Στο λογοτεχνικό πεδίο, ο Πανάς ως ποιητής, εξέφραζε τη στάση των κληρονόμων του Διονυσίου Σολωμού και από το 1872, πριν ακόμα την εμφάνιση του Εμμανουήλ Ροΐδη, άσκησε σοβαρή κριτική στον λεγόμενο αθηναϊκό ρομαντισμό τόσο σε επίπεδο κουλτούρας όσο και σε επίπεδο καθημερινής ζωής.

Ο Παναγιώτης Πανάς εμπνεύστηκε από τις ιδέες του Τζουζέπε Ματσίνι, του Γάλλου μπλανκιστή Γκουστάβ Φλουράνς και την Παρισινή Κομμούνια. Δεν ήταν σοσιαλιστής με τη μεταγενέστερη έννοια του όρου, πόσο μάλλον αναρχικός. Παρ' όλα αυτά, μπορούμε να πούμε ότι υπήρξε ριζοσπάστης αγωνιστής, επαναστάτης, φανατικός πολέμιος κάθε τυραννίας και εκμετάλλευσης, από τους βασικότερους συντελεστές στη διαμόρφωση, προώθηση και διεύρυνση των επαναστατικών ιδεών στον τότε «ελλαδικό» χώρο.

Αυτοκτόνησε στις 30 Σεπτεμβρίου 1896 στην Αθήνα, αρκετά φτωχός και εξαθλιωμένος, ξεχασμένος από τους παλαιούς συντρόφους και συνεργάτες του.

Συνεχίζεται...